

Ks. STANISŁAW BIAŁY

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6390-0087>* s.bialy@uksw.edu.pl

Zgłoszono: 9.12.2020; recenzowano: 23.03.2021; zaakceptowano do publikacji: 15.06.2021

TROSKA O DEPOZYT WIARY KATOLICKIEJ A NORMY DOTYCZĄCE OSÓB DUCHOWNYCH I ZAKONNYCH WYSTĘPUJĄCYCH W ŚRODKACH SPOŁECZNEGO KOMUNIKOWANIA

CARE FOR THE DEPOSIT OF THE CATHOLIC FAITH AND NORMS
FOR THE CLERGY IN THE MEANS OF SOCIAL COMMUNICATION

Abstract

The role of the means of social communication in social and religious life is increasing. This is clearly shown by the pandemic situation. The author has undertaken an analysis of the canonical norms of CIC / 83 regulating the presence of clergy in radio and television broadcasts. The analysis focuses on their respecting the deposit of the Catholic faith. The norms of the universal Church and of particular Churches in Poland do not differ in their meaning and content. However, their ethical optics are aimed at disciplining media participants (while fully approving of the pastoral role of the media) and advising them to be cautious based on the virtue of prudence. It is important that the clergy expressing their views and opinions in public or participating in broadcasts and commercial programs have adequate knowledge and preparation, but most importantly that they are guided by prudence.

Keywords: social relations, mass media, pandemic, deposit of faith, concern, canonical norms, Church doctrine

Abstrakt

Zauważa się coraz większą rolę środków społecznego komunikowania w życiu społecznym i religijnym. Dobitnie ukazuje to sytuacja pandemii. Autor podjął się analizy norm kanonicznych KPK z 1983 regulujących występowanie osób duchownych w audycjach radiowych i telewizyjnych. Analiza jest podjęta pod kątem respektowania przez nich depozytu wiary katolickiej. Autor wnio-
skuje, że obowiązujące normy Kościoła powszechnego, jak i Kościołów partykularnych w Polsce, nie różnią się od siebie w swojej wymowie i przesłaniu. Natomiast (przy pełnej aprobachie dla pasto-
ralnej roli mediów) ich optyka etyczna idzie w kierunku dyscyplinowania uczestników mediów do

ostrożności opartej o cnotę roztropności. Chodzi o adekwatną wiedzę i przygotowanie, a ostatecznie o roztropność w wyrażaniu swoich poglądów, jak i w uczestnictwie w audycjach i programach komercyjnych, świeckich.

Słowa kluczowe: relacje społeczne, mass media, pandemia, depozyt wiary, troska, normy kanoniczne, doktryna Kościoła

WSTĘP

Na życie wspólnoty świeckiej i kościelnej składają się relacje nie tylko rodzinne, religijne, zawodowe, sakramentalne, naukowe itp., ale także to, że w czasach obecnych (w czasie pandemii) przeniosło się ono w dużej mierze do mass mediów, w szczególności do elektronicznych. Według znawców przedmiotu „życie ludzi (już od jakiegoś czasu) opanowane zostało przez nowe technologie, zwłaszcza przez media. Współczesne media charakteryzują się przepływem ogromu informacji, nieustannym poszukiwaniem sensacji, kreowaniem stylów życia (nastawionego na zabawę i przyjemność), przyspieszaniem rytmu życia społeczeństw, wreszcie przez to wszystko odrealnianiem rzeczywistości” (Maciszek 2012, 24). Wydaje się więc, że warto zastanowić się nad kwestią poprawności takich zależności i współzależnych relacji społecznych.

W tym bardzo szerokim temacie można wyszczególnić zakres prawa kanonicznego normującego występowanie „duchownych i osób zakonnych”¹ w środkach społecznego komunikowania w kontekście poprawności doktrynalnej. Kwestie te mają już swoją szeroką, a nawet pogłębioną literaturę (Domaszk 2013, 81-95; Domaszk 2018, 53-75; Kondratowicz 2013, 7-13; Adamczyk 2008, 139-161; Kamiński 2016; Kamiński 2019). Jednakże można na nowo sięgnąć do tej tematyki ze względu na jej aktualność, na ciągle zmieniający się kontekst relacji ludzkich, a zarazem na sposób realizacji celu Kościoła katolickiego, którym jest kształtowanie oczekiwanych postaw społecznych (Skubiś 2005; Papandrea 2017). Opracowanie niniejsze skoncentrowane będzie na sprawie ochrony depozytu wiary, która wynika z norm Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. – dalej KPK, mniej zaś na prawach duchownych i osób zakonnych będących np. przedmiotem zainteresowania mass mediów.

Ważne jest tu to, w jaki sposób kanon 747 § 1 KPK, wyrażający podstawową zasadę Kościoła powszechnego w kwestii zachowania czystości depozytu wiary (Gałkowski 2019, 2214-2219), znajduje swoje interpretacyjne przedłużenie w sytuacji, gdy jest promulgowane prawo w ramach uprawnień Kościoła partykularnego (Sitarz 2019a, 2213-2214). Ma to miejsce w dokumencie Konferencji Episkopatu Polski (KEP), pt. *Normy Konferencji Episkopatu Polski dotyczące występowania duchownych i osób zakonnych oraz przekazywania nauki chrześcijańskiej w audycjach radiowych i telewizyjnych*.

¹ Tak to zostało ujęte przez polskich biskupów w dokumencie KEP, pt. *Normy Konferencji Episkopatu Polski dotyczące występowania duchownych i osób zakonnych oraz przekazywania nauki chrześcijańskiej w audycjach radiowych i telewizyjnych* (3.09.2005). Jest to skrót myślowy (dość nieprecyzyjny), którego należałoby się wystrzegać, jako że „zakonnicy, którzy przyjęli święcenia, są duchownymi” (Słowikowska 2016, 259).

W dalszej kolejności treść artykułu dotyczyć będzie tego, w jakim zakresie dokument KEP, dający dobry przykład prawa partykularnego, jest wytworem kolegialnej, a zarazem indywidualnej odpowiedzialności biskupów w ich zatroskaniu o duchowe dobro wiernych (Sitarz 2019b, 2382-2383), jak też aktem wypisującym się w treść kanonu, tj. 804 § 1 KPK, który stanowi o potrzebie korzystania przez Kościół ze środków społecznego przekazu w nauczaniu i wychowaniu religijnym.

1. KORZYSTANIE Z MASS MEDIÓW A OBOWIĄZEK OCHRONY DEPOZYTU WIARY

W kontekście mediów problematyka ewentualnych zagrożeń z nimi związana pojawiła się pod koniec XIX wieku, np. w tytule publikacji *Ethics of Journalism* z 1889 r. poświęconej krytyce prasy. Chodziło wtedy o to, że „wobec fenomenu powstania prasy masowej i takich zjawisk, jak propaganda i manipulacja, rosła świadomość możliwych niebezpieczeństw, które niesie ze sobą dalszy rozwój mediów” (Zaraziński 2005, 15). W związku z tym, jak wtedy tak i dziś docenienie roli mediów w życiu społecznym wiąże się z postawieniem im pewnych uregulowań, jako że tam, gdzie funkcjonuje człowiek, zawsze mogą pojawić się pewne nadużycia. I tak w XX w. pojawiają się już kanoniczne uregulowania dotyczące przekazu zasad wiary katolickiej i moralności za pośrednictwem mass mediów (Adamczyk 2008, 157). Opierając się na przesłaniu Magisterium Kościoła, zostały one w pierwszym rzędzie skierowane do Kościoła rozumianego ogólnie, tj. jako cała wspólnota wiernych (Sobór Watykański II 1963, 14; Jan Paweł II 2001). Ponieważ wspólnota ta jest kierowana przez pasterzy, tzn. przez hierarchię złożoną z biskupów, to oni w tej kwestii dzierżą największą odpowiedzialność (Kongregacja Doktryny Wiary 1992). Takie rozłożenie akcentów można znaleźć zarówno w KPK, jak i w dokumencie Konferencji Episkopatu Polski, który traktuje o zasadach korzystania z mediów (KEP 2005). „Gdy idzie o przekazywanie nauki chrześcijańskiej przez radio i telewizję, należy zachować przepisy wydane przez Konferencję Episkopatu” – kan. 722 § 2 KPK (Domaszk 2018, 55).

Chodzi przede wszystkim o wyrażenie i docenienie zasady, że jeśli doktryna Kościoła jest przekazywana za pośrednictwem różnego typu mediów, z uwzględnieniem w tym zadaniu wszystkich wiernych, to jest też w pewien sposób chroniona przed możliwością jej błędnej interpretacji poprzez fakt jej społecznej znajomości i kontroli (Jan Paweł II 2004, 12). Ważne jest tu to, że takie rzeczywistości jak Tradycja, Pismo święte, Urząd Nauczycielski Kościoła łączą się ze sobą w taki sposób, że jedno bez drugiego nie istnieje, ale jedno drugie uzupełnia, dając podstawy do nauczania. Prawdę tę uzupełniają pojęcia podmiotowych praw i obowiązków wiernych, którymi są także duchowni i osoby zakonne. Zagadnienie roli wiernych w relacji do mass mediów zawierają dokumenty doktrynalne oraz liczne opracowania kanoniczne (Domaszk 2013, 181-195; Weresa 2019, 171-190).

O podstawowych zasadach działania, jak i o ich motywach, w tym zakresie zależności, stanowi kan. 747 KPK. Według przywołanego kanonu (§ 1) Kościół ma

nie tylko prawo, ale wręcz ścisły obowiązek przepowiadania Ewangelii z zastosowaniem właściwych sobie środków społecznego przekazu, jako że to jemu Jezus powierzył depozyt wiary, aby z asystencją Ducha Świętego strzegł prawdy objawionej, ją głosił i wykładał (Adamczyk 2008, 157). Do powyższej normy nawiązuje treść kan. 761 KPK, który *stricte* odnosi się do przepowiadania i nauczania katechetycznego. Stanowi on bowiem, że: „do głoszenia nauki chrześcijańskiej należy stosować różne dostępne środki, nadto (...) inne środki społecznego przekazu”. W kontekście odpowiedzialności za czystość depozytu wiary takie normatywne stwierdzenie jest ważne o tyle, o ile katechezę można prowadzić w mediach w formie uczestnictwa w audycjach i programach radiowo-telewizyjnych. Zasadę tę potwierdza i wyjaśnia kan. 779 KPK, który, stanowiąc o powinności zastosowania środków społecznego przekazu w nauczaniu katechetycznym, dodaje, że są one „bardziej skuteczne do tego, by wierni, w sposób dostosowany do ich charakteru, możliwości, wieku oraz warunków życia, mogli głębiej poznać naukę katolicką i lepiej według niej układać życie”. Natomiast sprawę powszechności tak rozumianego misyjnego zadania Kościoła obecnego w mediach domyka kan. 822 § 3 KPK: „wszyscy wierni, w szczególności zaś ci, którzy mają jakiś udział w organizowaniu lub użyciu środków społecznego przekazu, powinni się starać świadczyć pomoc pasterskiej działalności, tak żeby Kościół mógł także poprzez te środki skutecznie wypełniać swoją misję” (Dyduch 2005, 42-54).

W końcu, wobec jasnej wymowy kanonu 804 § 1 KPK, iż: „jest rzeczą Konferencji Episkopatu wydać w tej sprawie ogólne normy, a do biskupa diecezjalnego należy kierowanie tą dziedziną i czuwanie nad nią”, już tylko retorycznym pytaniem pozostaje to, czy normy tak stanowione, tj. dotyczące ochrony depozytu wiary, powinny odnosić się tylko do zasad nauczania katechetycznego, czy także do innych aspektów życia społecznego². Odpowiedź jest bowiem jednoznacznie pozytywna, jako że zbawcza nauka Chrystusa dotyczy wszystkich wiernych Kościoła katolickiego, poczynając od samej hierarchii, i wszystkich spraw wchodzących w kontekst zbawienia człowieka. Nie zależy więc od przyjętej metodologii przekazu lub miejsca realizacji: zgodnie z apostołskim nakazem: „nastawaj w porę i nie w porę”, przypomnianym przez papieża Benedykta XVI (Tm 4,2; Benedykt XVI 2010, 72). Tu misja wiernych i misja mass mediów spotykają się na ogólnoludzkiej płaszczyźnie, którą jest chęć poznania i szerzenia prawdy o charakterze wspólnotowym i zbawczym zarazem (Papieska Komisja do Środków Społecznego Przekazu 1971).

2. PASTERZE KOŚCIOŁA WOBEC ŚRODKÓW SPOŁECZNEGO PRZEKAZU

Dobry przykład, jak należy posługiwać się środkami społecznego przekazu, mają dawać biskupi, jako przewodnicy i duszpasterze wspólnot, ale też jako autorzy norm prawa partykularnego (Sitarz 2013, 85-93). Zobowiązuje ich do tego kan. 822 § KPK, który wyraźnie o tym mówi: „w wypełnianiu swojej funkcji, pasterze

² Bazę źródłową, zawierającą kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące środków społecznego przekazu w prawie powszechnym Kościoła można znaleźć w: Lewandowski 2016, 49-79.

Kościół, korzystając z prawa przysługującego Kościołowi, powinni posługiwać się środkami społecznego przekazu”. Pasterze, według dalszej treści tego samego kanonu, „mają pouczać wiernych, że spoczywa na nich obowiązek podejmowania współpracy zmierzającej do tego, by użycie środków społecznego przekazu przepełnić duchem ludzkim i chrześcijańskim”.

Jednakże w powyższy obowiązek dawania dobrego przykładu wpisują się także inni. Nie tylko pracownicy, którzy są zatrudnieni w mediach, bądź osoby, które tworzą media, np. katolickie, ale kapłani i świeccy razem (Kongregacja Wychowania Katolickiego 1986). A wszystko to zgodnie z cytowaną już normą KPK, że „powinni (oni) się starać świadczyć pomoc pasterskiej działalności, tak żeby Kościół mógł także poprzez te środki skutecznie wypełniać swoją misję”. Zasada ta (na szczęście) nie znajduje większej trudności w realizacji. Nawet w krajach dalekiej Afryki media społecznościowe zajmują coraz ważniejsze miejsce jako „narzędzie, które otwiera nowe możliwości w procesie ewangelizacji” (Makula 2019, 471). Stąd apel misjonarzy: „należy podejmować wszelkie kroki, aby młodzi kapłani, osoby konsekrowane i świeccy w Afryce uczyli się, jak przekazywać treści związane z nauką Kościoła katolickiego przez media społecznościowe” (Makula 2019, 471).

W wypełnianiu kierowniczej roli, jak i w ocenie jej wykonywania, na zasadzie dawania dobrego przykładu, ważne jest to, aby biskupi, wypowiadając się w mass mediach, znali też skalę i rodzaj ich wpływu na ludzi, czyli jakie praktycznie jest prawdopodobieństwo zbudowania i uświęcenia, jak i zgorszenia wiernych (Benedykt XVI 2010, 7). Na potrzebę świadomości odnośnie do oddziaływania mediów wskazuje przykład badań przeprowadzonych pod kierownictwem Roberta Mertona, w którym próbowano określić, jak dużą rolę odgrywa jeden ze społeczno-politycznych periodyków w życiu mieszkańców Rovere. „Okazało się wtedy, że grupa ludzi wywierających wpływ czyta owo pismo nie dla zdobywania informacji dla siebie, ale po to, by informować innych ludzi, którzy zwracają się do nich po pomoc lub opinię” (Maigret 2012, 322). Ale już „dla przeciętnych czytelników pełni on funkcję prywatną w przeciwieństwie do ludzi będących ośrodkami wpływu – dla nich pełni funkcję publiczną, gdyż informacje umożliwiają im występowanie w charakterze interpretatora zdarzeń, które wydarzyły się w kraju i za granicą” (Maigret 2012, 322).

3. CZUWANIE NAD NIESKAZITELNOŚCIĄ PRZEKAZU WIARY W MEDIACH

Biskupi, wydając normy na temat występowania w audycjach radiowo-telewizyjnych, mogą odwołać się do posiadanych kompetencji legislacyjnych upoważniających ich do recepcji prawa powszechnego. Tak stało się też w Polsce (KEP 2005). Wydany dokument powołuje się na przepisy KPK: kan. 772, § 2; kan. 804, § 1; kan. 831, § 2 (Adamczyk 2008, 142) i jest wyrazem przekonania, iż pasterze Kościoła mają prawo, ale i są zobowiązani do tego, aby „czuwać, by wiara i obyczaje wiernych nie doznały uszczerbku przez słowo pisane lub użycie środków społecznego przekazu (...) dla zachowania nieskazitelności wiary i obyczajów” – kan. 823 § 1 KPK.

W imię też tego samego dobra, czyli niezachwianego depozytu wiary, „przyśługuje im również prawo domagania się, aby przedkładano do wcześniejszej oceny to, co ma być wydane przez wiernych na piśmie, a dotyczy wiary lub obyczajów, a także odrzucania pism przynoszących szkodę prawdziwej wierze lub dobrym obyczajom” – kan. 823 § 1 KPK (Lewandowski 2015). Tu papież Benedykt XVI zauważa, że „rozpowszechniona multimedialność i bogactwo opcji menu tejże komunikacji mogą (...) stwarzać ryzyko, że wykorzystanie jej będzie podyktowane samą potrzebą zaistnienia i błędnym postrzeganiem Sieci wyłącznie jako terytorium, które trzeba zająć” (Benedykt XVI 2010, 3).

„Obowiązek i prawo należą do biskupów, zarówno poszczególnych, jak i zebranych na synodach lub Konferencjach Episkopatu – w odniesieniu do wiernych powierzonych ich pieczy. Natomiast należą do najwyższej władzy kościelnej – gdy idzie o cały Lud Boży” – kan. 823 § 2 KPK. Nie dziwi więc, że to do „Konferencji Episkopatu należy wydanie przepisów określających warunki, jakie winny być wypełnione, aby duchowni oraz członkowie instytutów zakonnych mogli brać udział w programach radiowych lub telewizyjnych dotyczących nauki katolickiej lub obyczajów” – kan. 831 § 2 KPK (Pokorna-Ignatowicz 2002, 118); często także po to, aby demaskować ideologiczne manipulacje ludzi występujących w nich na zaproszenie lub tam pracujących.

W optyce czuwania pasterzy Kościoła, która jest też demaskowaniem, chodzi w istocie o udokumentowane wrażenie, tzn. poświadczone faktem bezpośredniego doświadczenia mass mediów. Jak wynika z analizy literatury przedmiotu, komercyjne i tzw. świeckie media, zajmując większość rynku, mają ogromny wpływ na kształtowanie mentalności i postaw społecznych, natomiast „ze strony mediów katolickich brakuje w tej dziedzinie dobrze przygotowanych fachowców, którzy służyliby społeczeństwu w demaskowaniu manipulacji i propagandy” (Kowalski 2002/2003, 276).

Wydaje się, że na podstawie ogólnego przeświadczenia potwierdzić można, że pomimo klarownej specyfiki ustaleń, ostrzeżeń i pouczeń, podawanych przez władze Kościoła katolickiego, czy to powszechnego czy partykularnego, „przeciętny Polak (jak i każdy człowiek znajdujący się pośrodku współczesnego świata) stoi w obliczu wielkiego zagrożenia, jakim jest «mentalność zmanipulowana». Na ratunek przychodzi jedynie publicystyka religijna, katolickie radio i telewizja. W następstwie propagandy występują zjawiska utrudniające dialog międzyludzki, wpływające negatywnie na rozwój człowieka. Nadaje to propagandzie i manipulacji wymiar moralny” (Kowalski 2002/2003, 276).

Zatem pytanie o unormowanie posługi pasterskiej, jeśli chodzi o czuwanie nad wymiarem wiary i moralności w przekazie medialnym, pozostaje zawsze otwarte, choćby w kontekście skuteczności legislatury Kościoła katolickiego oraz zaangażowania się na tym polu wszystkich ludzi (wierzących i niewierzących) jako uczestników i konsumentów rynku mediów. Jeśli trudno jest przecenić rolę środków społecznego przekazu, w tym sensie, że to przy ich udziale ludzie stykają się

z innymi ludźmi i z wydarzeniami, kształtują swoje poglądy i wartości, to podobnie „w świetle wiary można postrzegać historię ludzkiego komunikowania się jako długą drogę wiodącą spod wieży Babel – miejsca i symbolu załamania się komunikacji (por. Rdz 11,4-8) – do Pięćdziesiątnicy i daru języków (por. Dz 2,5-11), to znaczy do odtworzenia komunikacji mocą Ducha Świętego zesłanego przez Syna” (Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu 2000, 3).

4. WYBRANE NORMY KANONICZNE W RELACJI DO MASS MEDIÓW

Za główną wykładnię norm kanonicznych w kwestii ochrony przekazywanej przez media doktryny wiary można uznać to, że audycje, programy radiowe i telewizyjne itp., dotyczące wiary, tj. reprezentujące w jakiś sposób Kościół katolicki, winny być zgodne z jego doktryną. Przez naukę katolicką należy rozumieć tę, o której traktuje kan. 750 § 1 KPK, czyli „to wszystko, co jest zawarte w słowie Bożym, spisany lub przekazany, a więc w jednym depozycie wiary powierzonym Kościołowi i co równocześnie jako przez Boga objawione podaje do wierzenia Nauczycielski Urząd Kościoła, czy to w uroczystym orzeczeniu, czy też w zwyczajnym i powszechnym nauczaniu; co mianowicie ujawnia się we wspólnym uznaniu wiernych pod kierownictwem świętego Urzędu Nauczycielskiego”.

Dalej – w myśl kan. 768 § 2 KPK należy przekazywać wiernym naukę katolicką, czyli taką, „jaką Urząd Nauczycielski Kościoła głosi o godności i wolności osoby ludzkiej, o jedności i trwałości rodziny oraz o jej zadaniach, o obowiązkach ludzi żyjących w społeczeństwie, jak również o układaniu spraw” (Adamczyk 2008, 157-158). Tu każdy biskup jako strażnik tej zasady: „jest prorokiem, świadkiem i sługą tej nadziei przede wszystkim tam, gdzie silniejsza jest presja kultury immanentystycznej, spychającej na margines każde otwarcie na transcendencję. Tam, gdzie brak nadziei, sama wiara podawana jest w wątpliwość. Zanik tej cnoty pociąga za sobą również osłabienie miłości” (Jan Paweł II 2003, 28).

To pasterze Kościoła stoją (w pierwszym rzędzie) na straży czystości i wierności katolickiej nauki. Wyjaśnia to Sobór Watykański II, postępując na drodze wytyczonej przez tradycję Kościoła, „że charakterystyczna dla biskupów misja nauczania polega (przede wszystkim) na pieczołowitym strzeżeniu i odważnym głoszeniu wiary” (Jan Paweł II 2003, 3). Jest więc zrozumiałe, że także w kontekście korzystania z dobrodziejstwa mediów przez duchownych i osoby zakonne zadaniem biskupów jest czuwać, tak jak się to robi wobec głoszonego słowa Bożego. Wyrazem tego czuwania jest norma: „żadna stacja radiowa lub telewizyjna, redakcja, program czy audycja nie może używać w nazwie przymiotnika «katolicka» bez zgody kompetentnej władzy kościelnej” (KEP 2005, 5), czyli w praktyce bez zgody ordynariusza.

Zgoda taka stoi na straży wypełniania właściwego Kościołowi zadania: „głosić Ewangelię Chrystusa, zbawienie świata” (Jan Paweł II 2003, 75). W takim warunku odnaleźć można troskę, aby wypowiedzi duchownych i osób zakonnych w radio

i telewizji były nie tylko zgodne z doktryną Kościoła, ale także szanowały autorytet Kościoła (powszechnego i partykularnego) oraz respektowały zdanie Konferencji Episkopatu w tych kwestiach, które były przedmiotem jej oficjalnego stanowiska (Adamczyk 2008, 157-158). „Każdy członek Kościoła, zwłaszcza zaś osoba duchowna, musi pamiętać, że jeśli wygłasza poglądy niezgodne z wiarą nauczaną przez Kościół czy w inny sposób wprowadza podziały w kościelnej wspólnocie, sprzeniewierza się swemu powołaniu dawania świadectwa i szerzenia przesłania Ewangelii” (Majer 3013).

5. NORMY PRAWA KANONICZNEGO – POLSKI PRZYKŁAD

Punktem wyjścia do refleksji nad dokumentem *Normy Konferencji Episkopatu Polski dotyczące występowania duchownych i osób zakonnych oraz przekazywania nauki chrześcijańskiej w audycjach radiowych i telewizyjnych* może być jego punkt 19. Biskupi stwierdzają w nim, iż: „duchownych głoszących Słowo Boże za pośrednictwem mediów obowiązują normy prawa powszechnego (kan. 762-772), zarówno w odniesieniu do władzy przepowiadania, jak i przekazywanych treści” (KEP 2005, 19). Jednakże „by prawo odpowiadało konkretnym warunkom lokalnym, w nowym KPK pozostawiono dużo większą możliwość regulowania pewnych spraw prawem partykularnym poszczególnych Kościołów lokalnych” (Grocholewski 2004, 31). Zresztą samo „prawo kanoniczne, które ma przed oczyma zwłaszcza dobro duchowe wiernych, jest szczególnie wrażliwe na (...) problem (sprawiedliwości i słuszności) i dlatego charakteryzuje się większą elastycznością niż jakiegokolwiek inne” (Grocholewski 2004, 31).

Zatem wydaje się, że chcąc dokonać adekwatnej prezentacji norm przywołanego dokumentu KEP, trzeba mieć przede wszystkim na uwadze to, iż: „dziś okazją do dyskusji o etyce mediów są najczęściej negatywne wydarzenia budzące duże zainteresowanie u odbiorców, którzy widzą w nich naruszenie przez media pewnych norm współżycia społecznego” (Zaraziński 2005, 16). W tym zadaniu ważną pomocą może być analiza wybitnego kanonisty prof. Piotra Majera, pt. *Prawo kanoniczne na temat występowania duchownych w mediach*. Autor odnosi się w nim do 328. zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski, które odbyło się w Licheniu w dniach 11-12 czerwca 2004 r., i że normy wtedy uchwalone przez biskupów polskich zostały następnie zatwierdzone przez Stolicę Apostolską 7 stycznia 2005 r. (Majer 2013).

Jest do podkreślenia, iż biskupi, przedstawiając wypracowane przez Konferencję normy, już na początku dokumentu uznają, zgodnie z kan. 823 § 2 KPK, swoją duszpasterską odpowiedzialność. To, że: „obowiązek i prawo troski o uporządkowany i owocny przekaz ewangelicznego orędzia poprzez środki społecznego przekazu w Polsce spoczywa na (nich) (...), zarówno poszczególnych, jak i zebranych na synodach lub Konferencjach Episkopatu” (KEP 2005, 1). Innymi słowy, punkt ten (jak i w ogóle cały dokument), to swoiste świadectwo, w którym biskupi wyrażają swoją duszpasterską świadomość co do korzyści, jak i zagrożeń

płynących z korzystania ze środków masowego przekazu. Zasadą powinno być to, że dostępu do czystego dobra nie trzeba ograniczać, im go więcej jest, tym lepiej. Niestety w mediach znaleźć można wiele wypowiedzi, które mogą „prowadzić drugiego człowieka do popełnienia zła” (Katechizm Kościoła Katolickiego 2284; Majer 2013), więc KEP przypomina powszechną naukę Kościoła co do już istniejących regulacji w tej kwestii (Sitarz 2016, 155-175), i uaktualnia ją (*hic et nunc*) swoim normatywnym (partykularnym) postanowieniem.

Do bezpośrednich (najważniejszych) postanowień, dotyczących ochrony depozytu wiary, można zaliczyć następujące unormowania: Od duchownych i członków instytutów zakonnych wypowiadających się w mediach wymaga się wierności nauce Ewangelii, rzetelnej wiedzy, roztropności i odpowiedzialności za wypowiedziane słowo. Winni oni cechować się troską o umiłowanie prawdy i owocny przekaz ewangelicznego orędzia (por. kan. 822 § 1-3 KPK). Jeśli nie są w danej dziedzinie wystarczająco kompetentni, powinni zrezygnować z występowania w mediach, zwłaszcza w kwestiach trudnych i kontrowersyjnych (KEP 2005, 8; Majer 2013).

Duchowni i osoby zakonne w swoich wypowiedziach w sprawach nauki katolickiej lub obyczajów są zobowiązani do głoszenia nauki Chrystusa, a nie własnych opinii. Dlatego powinni wiernie przekazywać naukę katolicką, zgodnie z doktryną głoszoną przez Urząd Nauczycielski Kościoła (KEP 2005, 9). Powinni również respektować zdanie Konferencji Episkopatu w kwestiach, które były przedmiotem jej oficjalnego stanowiska (KEP 2005, 15). W programach telewizyjnych powinni występować w stroju duchownym (KEP 2005, 13). Na podjęcie przez nich stałej współpracy z rozgłośnią radiową lub stacją telewizyjną wymagana jest zgoda ich własnego ordynariusza (KEP 2005, 13). Nadto nikt nie ma prawa przemawiać w imieniu Kościoła ani sugerować, że jest jego rzecznikiem, jeżeli nie został do tego zgodnie z prawem upoważniony (KEP 2005, 11).

Normy podane przez KEP dotyczące sposobu wypowiadania się duchownych i osób zakonnych w mass mediach mają duże pedagogiczne, duszpasterskie, etyczne, socjologiczne, jak i doktrynalne znaczenie. W tym sensie, że biskupi, dyscyplinując swoich podwładnych w kwestii poprawności wypowiadanych treści, mogą przyczyniać się do szerzenia Słowa Bożego w sposób budujący i formujący. Podobnie dzieje się, gdy zobowiązują oni duchownych i zakonników do niepublikowania w dziennikach lub czasopismach otwarcie atakujących religię lub dobre obyczaje – kan. 831 § 1 KPK (Majer 2013). Norma ta łączy się z problematyką ochrony w cyberprzestrzeni przed popełnianiem bluźnierstwa, naruszaniem dobrych obyczajów, znieważaniem Kościoła czy wywoływaniem do niego nienawiści lub pogardy, które ma miejsce w wybranych środkach przekazu (Kamiński 2016, 240-320).

Ponadto, zgodnie z dokumentem Konferencji Episkopatu Polski istnieje powinność (jak i możliwość) reagowania przez ordynariuszy (tj. bezpośrednich przełożonych) na niestosowanie się przez duchownych i osoby zakonne do wydanych przepisów (KEP 2005, 21). Taki ordynariusz (tj. dla księży diecezjalnych jest nim biskup diecezji lub wikariusz generalny, dla zakonników prowincjał) może

zastosować upomnienie, zobowiązać do zamieszczenia sprostowania lub odwołania błędnej czy krzywdzącej wypowiedzi, albo wydać duchownemu zakaz wypowiadania się w mediach. „Przełożony może wreszcie uciec się do zastosowania typowych kanonicznych sankcji karnych, jeśli w inny sposób nie może zaradzić złu, naprawić zgorzenia i utrzymać dyscypliny kościelnej” (Majer 2013; Kamiński 2016, 240-320).

Należy dodać, że w świetle wykładni prawa kanonicznego każdy taki środek powinien pełnić funkcję nie tyle karania, ile zapobiegania. Również trzeba przypomnieć, że podwładny ma obowiązek szacunku i posłuszeństwa względem własnego ordynariusza – kan. 273 KPK. Niedostosowanie się duchownego lub zakonnika do wymagań prawno-kanonicznych skutkuje tym, że „ordynariusz powinien wszcząć postępowanie sądowe lub administracyjne celem wymierzenia lub orzeczenia kary tylko wtedy (*tunc tantum*), gdy uzna, że ani braterskim upomnieniem, ani naganą, ani też innymi środkami pasterskiej troski nie można w sposób wystarczający naprawić zgorzenia, wyrównać naruszonej sprawiedliwości i doprowadzić do poprawy winnego [kan. 1341]” (Grocholewski 2004, 30).

Co więcej, biskupi w trosce o duchowe dobro Kościoła w Polsce rozszerzają tak wyeksponowane obowiązki wobec duchownych i zakonników na pozostałych wiernych, czyli na tych, którzy chcą wypowiadać się w mass mediach w sprawach nauki katolickiej lub obyczajów, albo w innych powiązanych z wiarą tematach, gdy np. chodzi o wymiar polityki, ekonomii, relacji społecznych, dobra wspólnego itp. Nakazy te są szczególnie zobowiązujące zwłaszcza wtedy, gdy chodzi o wypowiedzi tych osób, których urząd kościelny, funkcja pełniona w instytucji kościelnej, przynależność do stowarzyszeń lub organizacji kościelnych sprawiają, iż ich wypowiedź może być odebrana jako wypowiedź Kościoła (KEP 2005, 10; Krajczyński 2016, 110-130).

Na koniec, w związku pomiędzy kolegialnością podjętych przez KEP decyzji a odpowiedzialnością indywidualną biskupa za wierność w przekazie doktryny katolickiej (co do wiary i moralności), warto zacytować zdanie z Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*: „Biskupi, dzieląc troskę o wszystkie Kościoły, sprawują ten swój biskupi urząd, otrzymany przez konsekrację biskupią, w łączności i pod zwierzchnictwem Papieża w zakresie urzędu nauczycielskiego. (...) Pojedynczo wykonują go w odniesieniu do wyznaczonych sobie części trzody Pańskiej, otaczając troską powierzony każdemu poszczególny Kościół lub też czasem w kilku podejmując razem troskę o pewne wspólne potrzeby różnych Kościołów” (Sobór Watykański II 1965, 3).

WNIOSKI KOŃCOWE

Wydaje się, że zasady podane przez biskupów polskich, odnośnie do występowania w audycjach i programach radiowo-telewizyjnych duchownych i osób zakonnych (będące aplikacją norm prawa powszechnego) są jasne i mają głębokie

etyczne i prawne uzasadnienie. Mimo to, gdy chodzi o stan aplikacji owych norm w praktyce życia kościelnego (wspólnotowego), mogą występować pewne nadużycia. Nie dziwi więc, że Kościół powszechny tak ustanowił owe unormowania, że w pierwszym rzędzie odwołuje się do cnoty roztropności chrześcijańskiej (zwanej też zasadą złotego środka). Korzystanie bowiem z mass mediów sprawia, iż stosunkowo szybko można ze swoim przesłaniem, opinią, zdaniem itp. (błędnym lub poprawnym) dotrzeć do bardzo wielu ludzi. Zbudować ich, uformować albo zgorszyć (Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu 2000, 1).

Zakaz „publikowania w dziennikach lub czasopismach otwarcie atakujących religię lub dobre obyczaje [kan. 831 § 1]” (Kongregacja Doktryny Wiary 1992; Majer 2013) pozwala dostrzec charakter, jak i pewien ważny aspekt normatywny dokumentu KEP, który dotyczy występowania duchownych i osób zakonnych w audycjach radiowych i telewizyjnych. Chodzi o to, że chociaż biskupi nie mówią o mass mediach jako takich, ale o zasadach występowania osób duchownych w tychże mediach, to należy jednak rozumieć optykę norm promulgowanych w dokumencie KEP jako potrzebę wielkiej roztropności. Lepiej byłoby, gdyby duchowni więcej uwagi poświęcali mediom i programom *stricte* katolickim albo po prostu ambonie mieszczącej się w kościele (tj. w miejscu kultu religijnego).

Co do zasady media świeckie, komercyjne itp., dążą do zwiększenia oglądalności, co przekłada się na zyski z reklam, dlatego chętnie publikują to, co wywołuje sensację. Łatwo tu więc o manipulację treścią, sytuacją, kontekstem, czy też o wpływ na emocje odbiorców. Pojęcie „dobrodziejstwo mediów”, jakie się w doktrynie Kościoła pojawia, odnosi się raczej do programów i audycji katolickich. Zdaniem biskupów „wierni świeccy nie powinni brać udziału w programach czy audycjach przynoszących szkodę wierze lub dobrym obyczajom, tendencyjnie antykościelnymi i budzącymi zgorszenie” (KEP 2005, 12). Konieczny złoty środek i roztropne korzystanie z mediów społecznościowych dotyczy także osób konsekrowanych. Przykładem może być to, że: „Papież Franciszek ostrzegł (nawet) zakonnice przed marnowaniem czasu na media społecznościowe. Siostry zakonów kontemplacyjnych powinny używać Facebooka i Twittera «z powagą i zachowaniem dyskrekcji»” (Orszulak 2018).

W sytuacji, kiedy zostaną naruszone normy i zasady podane przez Kościół powszechny, a dostosowane do polskich warunków w dokumencie KEP (2005), będą mogły mieć swoje zastosowanie jeszcze inne przepisy prawa kanonicznego mówiące o tym, jak dyscyplinować lub karać tego, kto je łamie. Powinny one mieć charakter naprawczy co do zgorszenia i co do gorszyciela (Majer 2016, 131-160). O tym jednakże będzie mowa już przy innej analizie. Autor niniejszego opracowania jest świadomy, iż szczegółowa analiza, a zarazem prezentacja setek dokumentów i publikacji dotyczących odpowiedzialności Kościoła katolickiego za przekaz norm wiary za pośrednictwem mass mediów byłaby tu niemożliwa i dlatego podjął się jedynie próby opisanie głównej linii Magisterium w zakresie omawianego zagadnienia.

BIBLIOGRAFIA:

- Adamczyk, Jerzy. 2008. Uwagi na temat „Norm Konferencji Episkopatu Polski dotyczących występowania duchownych i osób zakonnych oraz przekazywania nauki chrześcijańskiej w audycjach radiowych i telewizyjnych”. *Prawo Kanoniczne*, 2/51, 139-161.
- Benedykt XVI. 2010. Kapłan i duszpasterstwo w świecie cyfrowym: nowe media w służbie Słowa. Orędzie na 44. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. *L'Osservatore Romano* (wyd. pol.), 3/4, 7.
- Domaszk, Arkadiusz. 2013. Środki komunikacji społecznej w nauczaniu Kościoła i misji ewangelizacyjnej. *Seminare. Poszukiwania Naukowe*, 23, 81-95.
- Domaszk, Arkadiusz. 2018. Katolicka telewizja internetowa w myśli prawno-kanonicznej Kościoła. *Prawo Kanoniczne*, 61/1, 53-75.
- Dyduch, Jan. 2005. Obowiązki i prawa wiernych chrześcijan świeckich. W: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. Józef Krukowski, t. II/1, 42-54. Poznań: Pallottinum.
- Gałkowski, Tomasz. 2019. Prawo powszechne. W: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. Mirosław Sitarz, 2214-2219. Lublin: Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz.
- Grocholewski, Zenon. 2004. Specyfika prawa Kościoła katolickiego. Referat wygłoszony z okazji otrzymania tytułu doktora honoris causa na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, dnia 7 maja 2004. *Poznańskie Studia Teologiczne*, 17, 19-33.
- Jan Paweł II. 2001. *Rozgłaszajcie to na dachach: Ewangelia w epoce globalnej komunikacji. Orędzie Ojca Świętego na XXXV Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (24.01.2001)*.
- Jan Paweł II. 2003. *Posynodalna adhortacja apostolska „Pastores gregis” (16.09.2003)*.
- Jan Paweł II. 2004. Media w rodzinie: ryzyko i bogactwo. Orędzie na 38. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. *L'Osservatore Romano* (wyd. pol.), 25/4, 12.
- Kamiński, Rafał. 2016. *Prawna ochrona środków społecznej komunikacji*. Marki: Michalineum.
- Kamiński, Rafał. 2019. *Teologiczne i prawne podstawy korzystania z nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych w realizacji munus docendi Kościoła*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*. 1994. Poznań: Pallottinum.
- KEP. 2005. *Normy Konferencji Episkopatu Polski dotyczące występowania duchownych i osób zakonnych oraz przekazywania nauki chrześcijańskiej w audycjach radiowych i telewizyjnych (9.03.2005)*.
- Kodeks Prawa Kanonicznego*. 1983. Poznań: Pallottinum.
- Kondratowicz, Alicja. 2015. Normy postępowania dotyczące występowania duchownych w mediach i głoszenia nauki Kościoła w środkach masowego przekazu. *Kortowski Przegląd Prawniczy*, 2, 7-13.

- Kongregacja Doktryny Wiary. 1992. *Instrukcja o pewnych aspektach używania społecznych środków przekazu dla szerzenia nauki o wierze* (30.03.1992).
- Kongregacja Wychowania Katolickiego. 1986. *Wskazania dla formacji przyszłych kapłanów odnośnie do środków społecznego przekazu* (19.03.1986).
- Kowalski, Mirosław L. 2002/2003. Ewangelizacja mediów i przez media u progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa według biskupa Lepy. *Łódzkie Studia Teologiczne*, 11/12, 275-311.
- Krajczyński, Jan. 2016. Wystąpienia wiernych w mass mediach w sprawach wiary i obyczajów. W: *Fides, quae de verbo nascitur et nutritur: nauczycielskie zadanie Kościoła wobec 1050. rocznicy Chrztu Polski*, red. Jan Krajczyński i Arkadiusz Domaszk, 110-130. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Lewandowski, Paweł. 2015. *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące środków społecznego przekazu w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i polskim pokodeksowym prawie partykularnym*. Tarnów: Biblos.
- Maciszek, Paweł. 2012. Nauka Kościoła o roli mediów w społeczeństwie. *Zeszyty Prasoznawcze*, 3, 24-34. Doi:10.4467/2299-6362PZ.12.002.0754.
- Maigret, Eric. 2012. *Socjologia komunikacji i mediów*, tłum. Iwona Piechnik. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Majer, Piotr. 2013. *Prawo kanoniczne nt. wypowiedzi księży w mediach*. Dostęp: 17.09.2020. <https://www.gosc.pl/doc/1674644.Prawo-kanoniczne-nt-wypowiedzi-ksiezy-w-mediach>.
- Majer, Piotr. 2016. Wierni wobec wystąpień i publikacji, które atakują religię i dobre obyczaje. W: *Fides, quae de verbo nascitur et nutritur: nauczycielskie zadanie Kościoła wobec 1050. rocznicy Chrztu Polski*, red. Jan Krajczyński i Arkadiusz Domaszk, 131-160. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Makula, Maciej. 2019. Social media jako narzędzie ewangelizacji i komunikacji w Kenii. *Studia Elckie*, 21/4, 171-188.
- Orszulak, Tomasz. 2018. *Papież Franciszek wydał nowe dyrektywy dla zakonnic ws. Twittera i Facebooka*. Dostęp: 6.12.2020. <https://wiadomosci.wp.pl/papiez-franciszek-wydal-nowe-dyrektywy-dla-zakonnic-ws-twittera-i-facebook-a-6252872543893121a>.
- Papandrea, James. 2017. *Depozyt wiary. Jak Kościół zachował doktrynę wczesnych chrześcijan*, tłum. Marek Król. Kraków: Wydawnictwo eSPE.
- Papieska Komisja do Środków Społecznego Przekazu. 1971. *Instrukcja duszpasterska o środkach społecznego przekazu „Communio et progressio”* (23.05.1971).
- Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu. 2000. *Etyka w środkach społecznego przekazu* (4.06.2000).
- Pokorna-Ignatowicz, Katarzyna. 2002. *Kościół w świecie mediów. Historia – dokumenty – dylematy*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Sitarz, Mirosław. 2013. Wymogi stanowienia prawa w Kościele partykularnym. Zarys problematyki. *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich*, 23(26), 85-93.

- Sitarz, Mirosław. 2016. Zadania mediów w realizacji misji nauczycielskiej Kościoła w Polsce. *Roczniki Nauk Prawnych*, 26(2), 155-175. DOI: 10.18290/rnp.2016.26.2-8.
- Sitarz, Mirosław. 2019a. Prawo partykularne. W: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. Mirosław Sitarz, 2213-2214. Lublin: Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz.
- Sitarz, Mirosław. 2019b. Przepis prawny. W: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. Mirosław Sitarz, 2382-2383. Lublin: Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz.
- Skubiś, Ireneusz. 2005. Strzec depozytu wiary – głównym zadaniem papieża. *Niedziela*, 18. Dostęp: 6.12.2020. <https://www.niedziela.pl/artukul/76765/nd/Strzec-depozytu-wiary---glownym-zadaniem>.
- Słowikowska, Anna. 2016. [Rec.] Paweł Lewandowski, Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące środków społecznego przekazu w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i polskim pokodeksowym ustawodawstwie partykularnym. *Roczniki Nauk Prawnych*, 26(4), 256-261.
- Sobór Watykański II. 1965. *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”*.
- Sobór Watykański II. 1963. *Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli „Inter mirifica”*.
- Weresa, Marek. 2019. Zadania mediów w ujęciu Benedykta XVI. Na podstawie analizy zawartości orędzi na Światowy Dzień Środków Masowego Przekazu. *Łódzkie Studia Teologiczne*, 29, 171-190.
- Zaraziński, Grzegorz. 2005. Czy mediom potrzebna jest etyka? *Teologia Praktyczna*, 6, 15-27.